

FUNKČNĚ-PROSTOROVÁ TYPOLOGIE STŘEDISEK CESTOVNÍHO RUCHU ČESKA A SLOVENSKA

Jiří Vystoupil*, Anton Kasagrandá**, Martin Šauer*

* Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 507/41a, 602 00 Brno, Česká republika, vyst@econ.muni.cz, sauer@econ.muni.cz

** Univerzita Komenského v Bratislave, Přírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie, ochrany
a plánovania krajiny, Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava, kasagrandaa@gmail.com

Functional - spatial typology of tourist resorts in Czechia and Slovakia

In the last 25 years tourism and recreation in Czechia and Slovakia faced many significant changes. These changes have been observed both in social and economic aspects on the one hand and the quantitative and qualitative aspects of the development of different types (forms and sorts) of tourism supply and demand on the other. The aim of the study is to introduce methodology under which the destinations of tourism are defined and typified and consequently spatially evaluate (quantify) the current core functional types (forms and sorts) of resorts with regional and national importance in Czechia and Slovakia.

Key words: tourism, tourist resort, functional typology of tourist resorts, comparative analysis, Czechia, Slovakia

ÚVOD – DEFINICE PROBLÉMU, CÍLE

Problematika prostorové lokalizace přírodních a kulturně-historických atraktivit cestovního ruchu se objevila jako jedna z prvních v geografickém výzkumu již před více než 70 lety. Jednalo se zejména o jednoduchý popis a základní charakteristiky návštěvních míst. S poválečným bouřlivým rozvojem cestovního ruchu se objevily podrobnější geografické diskuze k otázkám návštěvních míst (lokalizace, koncentrace, vybavenost), a to především v 60. a 70. letech minulého století. Šlo především o definice a určování středisek cestovního ruchu, resp. kritérií jejich vymezování, a to v souvislosti s potřebami územně-plánovací praxe na jedné straně a s možnostmi rozvoje regionální a lokální statistiky na straně druhé. Na tomto místě lze uvést např. starší práce Hahna (1958) k vymezování a určování základních typů středisek cestovního ruchu v SRN, Bobka a Fesla (1968) k typizaci cestovního ruchu v Rakousku, Mariota (1970) k problémům vymezování a typizace středisek cestovního ruchu v ČSSR, Kulinata (1972), zabývající se vymezováním a typizací středisek cestovního ruchu na základě počtu přenocování, druhové skladby ubytovacích zařízení a druhové struktury cestovního ruchu, Riedela (1972) k vývoji, struktuře a prostorové diferenciaci středisek cestovního ruchu na Baleárách, Birkenhauera (1976) k charakteristice alpských horských středisek či Jaegera (1976) k charakteristice mořských lázní Belgie. Tento krátký přehled lze ukončit názorným hodnocením Mariota (2001, p. 311): „V současnosti se středisko cestovního ruchu nejčastěji ztotožňuje s nejnižšími administrativními územními jednotkami – obcemi. Střediskem cestovního ruchu je tedy obec, v jejímž území je větší koncentrace zařízení materiálně-technické základny cestovního ruchu (soustředěných v jedné nebo více lokalitách cestovního ruchu). Hraniční hodnoty této koncentrace nejsou přesně stanoveny. Vyjadřují se výkony zařízení materiálně-

technické základny cestovného ruchu (nejčastěji počet přenocování a jejich sezónní rozdělení, ale také příjmy z cestovního ruchu, kapacita rekreačních dopravních zařízení, aj.), jejichž parametry se využívají jako jedno z hlavních kritérií typizace středisek cestovního ruchu.¹

V celkovém shrnutí k tomuto prvnímu problémovému okruhu lze konstatovat, že v odborné literatuře bylo popsáno mnoho přístupů k definici (uchopení) pojmu středisko cestovního ruchu. Třídícími kritérii bývají často výskyt (lokalizace) určité přírodní či kulturně-historické turistické atraktivity, vybavenost místa turistickou infrastrukturou (realizační předpoklady), apod. Důležitým kritériem je také stupeň územní podrobnosti zkoumání procesů v cestovním ruchu (národní, regionální, lokální srovnávací úroveň). U všech přístupů je přitom jedno spojující kritérium, a tím je předpoklad (nutnost) koncentrace různých turistických atraktivit a aktivit, vybavenosti místa (území) odpovídající infrastrukturou (nejčastěji ubytovacími zařízeními, sportovně-rekreačními zařízeními aj.) a pochopitelně návštěvností (Mariot 1984, Pearce 1995 a Vystoupil et al. 2007a).

Od 70. let minulého století se geografické výzkumy soustředily nejen na základní charakteristiky středisek a regionů cestovního ruchu (hlavně na jejich vymezení), ale stále podrobněji analyzovaly jejich prostorovou organizaci a funkční specializaci (typologie a regionalizace). Posouvaly se tak od teoreticko-metodologických otázek stále více k aplikačním výstupům, především v souvislosti s požadavky územně plánovací praxe. Jako příklad lze uvést zejména aktualizovanou verzi Dohnala et al. (1981) Rajonizace cestovního ruchu ČSR (funkčně-prostorová delimitace 47 oblastí cestovního ruchu, typologie městských a lázeňských středisek). Vybrané domácí a zahraniční přístupy k bližší specifikaci/typizaci středisek/regionů cestovního ruchu za období 1970 – 2000 shrnul významný slovenský geograf cestovního ruchu Mariot (2001) v článku „Príspevok k typizácii stredísk cestovného ruchu“. V příspěvku jsou diskutovány různé kvantitativní, resp. kvalitativní charakteristiky ubytovací infrastruktury (například počty ubytovacích zařízení a jejich lůžkové kapacity, podíl hromadných a individuálních ubytovacích zařízení, druhová skladba a využití lůžkových kapacit ve střediscích a regionech cestovního ruchu), dále také podle struktury návštěvnosti, podle sezónnosti aj.) a především jsou diskutovány různé přístupy k typizaci středisek podle druhové/funkční struktury cestovního ruchu (např. Jackowski 1981, Mariot 1984 a Benthien 1997).

Od 80. let minulého století až do současnosti lze vyčlenit několik problémových okruhů, v nichž je aplikační využití funkčně-prostorových typologií středisek/regionů cestovního ruchu z různých úhlů pohledu důležitým nástrojem při řešení rozvoje a změn funkčního využití rekreačních a turistických regionů/destinací cestovního ruchu:

– Rozvoj nových forem a druhů cestovního ruchu (včetně jejich funkčně-prostorové struktury a diferenciace (např. Albowitz 2003, Kurek ed. 2008, Gúčík 2010 a Šauer et al. 2015);

¹ Pozn.: Velmi podobně zní i definice z Výkladového slovníku cestovního ruchu (Zelenka a Pásková 2012, p. 55): „Středisko cestovního ruchu je sídelní útvar nebo velký komplex pro cestovní ruch vybudovaných ubytovacích zařízení a dalších služeb cestovního ruchu, jehož hlavním funkčním využitím a ekonomickým přínosem je cestovní ruch. Jedná se o lokalitu nabízející relativně komplexní infrastrukturu cestovního ruchu, umožňující tak účastníkovi cestovního ruchu realizaci variantních kombinací forem cestovního ruchu a vyznačující se proto zvláště vysokou intenzitou cestovního ruchu.“

– Otázky hodnocení turistických regionů a turistických prostorů (např. koncepce „turistického prostoru“, turistický prostor a region – procesy jeho utváření, evoluce a individualizace, včetně nosných turistických funkcí středisek a regionů – Liszewski 2006);

– Otázky prostorově-časových a funkčních analýz vývoje teritoriálních rekreačních systémů – evoluce formování turistických středisek, formování rekreačních sítí, formování areálů rekreačních činností, formování prostorových diferenciací rekreačních regionů aj. (Mironěnko a Tverdochlebov 1981);

– Otázky „turistifikace“ – diskuze nad bouřlivým rozvojem středisek cestovního ruchu ve Francii (přímořská, horská, městská a venkovská) vedla postupně k teorii „turistifikace“ míst a středisek, tedy k otázkám, jaké nabídkové a poptávkové faktory (rekreační funkce území) způsobují/ovlivňují vznik středisek cestovního ruchu, zejména rozvoje jeho turistické infrastruktury (např. Knafou, ed. 1997 a Berriane 2007);

– Otázky a koncepty udržitelného cestovního ruchu, zejména v souvislosti s turistickým zatížením regionů a míst – koncepty „únosnosti“ (carrying capacity), otázky stanovení turistické kapacity a ukazatelů zatížení vycházející z hodnocení komponentů, jako např. ubytovací, infrastrukturní, socio-psychická, ekonomická, volnočasová a ekologická kapacita). Například stanovení turistických hodnot/ukazatelů prostorově-funkční diferenciacie středisek na Německé vinařské trase včetně jejich kartografického znázornění (Albowitz 2003);

– Otázky prostorového plánování cestovního ruchu v obcích a regionech (cestovní ruch jako součást ekonomického a socio-kulturního prostoru), spojené s postupnou změnou chápání pojmů – návštěvní místo, středisko cestovního ruchu, region cestovního ruchu – ke komplexnímu pojetí destinace cestovního ruchu (např. Gúčík 2004, Bieger 2006, Freyer 2006 a Hall a Page 2006);

– Tvorba map, atlasů a geografických informačních systémů (GIS) cestovního ruchu – praktické aplikace typizace středisek cestovního ruchu nalezneme především při tvorbě tematických map s problematikou cestovního ruchu. Jako příklady lze uvést funkčně-prostorovou typizaci středisek cestovního ruchu Slovinska (Ogrin a Plut 2009 a Cigale a Gosar 2012), resp. Chorvatska (Wilus a Muszynska 2012), podobně v mapovém listu *Cestovní ruch a rekreace z Atlasu obyvatelstva ČSSR* (Vystoupil a Mariot 1987), resp. v mapovém listu *Cestovní ruch a rekreace z Atlasu životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR* (Vystoupil et al. 1992), podobně v *Atlase Slovenskej socialistickej republiky* (Mazúr, ed. 1980), v *Návrhu nové rajonizace cestovního ruchu České republiky* (Vystoupil et al. 2006), vybrané charakteristiky druhové skladby ubytovacích zařízení nalezneme také v *Statistischer Atlas der Schweiz* (Bundesamt für Statistik 2015). Mezi zajímavými koncepty z oblasti speciálních atlasových děl o cestovním ruchu lze uvést například „*Tirol Atlas*“ zpracovaný Geografickým ústavem University Innsbruck v letech 2004 – 2006 a mapující lůžkové kapacity středisek cestovního ruchu a jejich využití, počty hostů a jejich přenocování v nich, sezonnost aj. (Universität Innsbruck 2006). Podobně za komplexní dílo lze považovat *Atlas cestovního ruchu České republiky* z roku 2006 (Vystoupil et al. 2006). Možnosti mezinárodních srovnání funkčně-prostorové typizace středisek cestovního ruchu jednoduchou metodikou ukázala v roce 1999 tematická mapa *Internationale Tourismusattraktionen in Mittel- und Südosteuropa* (Jordan 1999) hodnotící velikost a funkční typologie nadregionálních středisek cestovního ruchu Německa, Rakouska, Česka, Slovenska, Polska a Maďarska.

Ve stručném shrnutí lze konstatovat, že funkčně-prostorová typizace (typologie) středisek cestovního ruchu se postupně stala důležitým nástrojem pro kartografickou interpretaci prostorové organizace cestovního ruchu na úrovni regionálních, národních i mezinárodních srovnání. Zejména vymezení středisek cestovního ruchu a následně určení jejich hlavních funkcí (formy a druhy cestovního ruchu) umožnilo a stále umožňuje nejen vzájemná srovnání postavení cestovního ruchu v různých regionech, ale také sledování jeho vývojových trendů v čase (funkce, výstavba infrastruktury cestovního ruchu).

Na základě uvedených přístupů je prvním cílem tohoto příspěvku nově (aktuálně) stanovit vhodnou metodiku pro vymezení středisek cestovního ruchu (regionálního významu) a jejich typizace, druhým a hlavním cílem příspěvku je stanovit současné nosné typy/funkce cestovního ruchu v Česku a na Slovensku a následně je ve střediscích cestovního ruchu prostorově vyhodnotit (kvantifikovat).

METODIKA VYMEZENÍ STŘEDISEK CESTOVNÍHO RUCHU A JEJICH FUNKČNÍ TYPOLOGIE

Turistický význam regionu a jeho středisek je v rámci doporučení statistického sledování v zemích EU měřen ukazateli kapacitními, jako je např. počet turistických a rekreačních lůžek (lůžka v hromadných ubytovacích zařízeních, lůžka v soukromí, lůžka v objektech individuální rekreace – chaty a chalupy) na jedné straně, na straně druhé pak ukazateli výkonovými – například počtem ubytovaných hostů, počtem přenocování, resp. počtem pobytových dnů hostů v ubytovacích zařízeních a následně také počtem pracovních míst a celkovým obratem v nich. Vzhledem k tomu, že poslední dva ukazatele nejsou u nás zatím plně k dispozici, bylo v rámci následujících analýz použito především informací ČSÚ a ŠÚ SR o kapacitách a výkonech hromadných ubytovacích zařízení, informací z celoplošného terénního výzkumu o kapacitách hromadných ubytovacích zařízení (dále HUZ) organizovaného v roce 2013 MMR ČR a konečně výsledků vlastních výzkumů (Vystoupil et al. 2006, 2007a, 2007b, 2011, Kasagrandá 2015a, 2015b, Kasagrandá a Čákoci 2015).

Pro základní výběr, resp. určení středisek cestovního ruchu (regionálního významu) byla stanovena následující kritéria:

a) *Stanovení hranice regionální významnosti počtem lůžek v HUZ*

Za základ analýz a následně hodnocení byl zvolen počet minimálně 200 lůžek v obci, zjišťovaných průběžně v Česku ČSÚ (kapacity hromadných ubytovacích zařízení). V roce 2013 takových obcí bylo zjištěno celkem 461. V některých případech byla do analýzy vzata i střediska s menším počtem lůžek než 200 (minimálně však 100 lůžek zjištěných v roce 2013), a to v případě většího rozdílu mezi údaji z roku 2010 a 2013 (vyšší údaje v roce 2010 – aritmetický průměr z uvedených údajů musel být větší než 200). Ve sporných případech bylo použito doplňkového ukazatele počtu přenocování hostů v roce 2012 (min. 20 tisíc přenocování). Celkově se jednalo o 43 obcí. Na základě uvedeného kritéria bylo vybráno 504 obcí, označovaných dále jako střediska cestovního ruchu regionálního a nadregionálního významu.

Do funkční „typizace“ byly zařazeny slovenské obce s více než 200 lůžky v hromadných ubytovacích zařízeních. Takových středisek bylo v roce 2013 na Slovensku celkem 131. Následně k nim byly přiřazeny také další obce, v nichž byl

počet lůžek vyšší jako 150 a současně počet přenocování vyšší jak 15 tisíc (celkem 13 středisek).

b) *Stanovení hranice regionální významnosti kulturně-historických a přírodních památek a atraktivit*

Význam střediska cestovního ruchu regionálního významu nelze určit pouze počtem lůžek, ale také jeho realizovanou návštěvností. Do analýzy tak byla zahrnuta všechna střediska (obce) s památkami UNESCO a s městskými památkovými rezervacemi (MPR) a dále střediska s významnými kulturně historickými památkami (hrady, zámky, památníky, muzea, skanzeny, aj.), v nichž byla evidována vyšší roční návštěvnost než 30 tisíc platících návštěvníků (za rok 2012) a konečně obce s národními kulturními památkami, které mají jasně signifikantní význam pro cestovní ruch a návštěvnost obce. Takových obcí (kromě obcí s více než 200 lůžky) bylo v Česku vybráno navíc celkem 75. V neposlední řadě byly identifikovány další obce, resp. lokality s výskytem významných přírodních atraktivit (např. jeskyně, pískovcová skalní města a útvary). Takových obcí bylo vybráno celkem 8.

Také pro vytvoření typologie středisek cestovního ruchu na Slovensku byla přijata výše uvedená kritéria. Tak bylo do databáze postupně doplněno dalších 33 středisek. Výsledný soubor tvoří celkem 177 středisek cestovního ruchu, které v chápání této studie mají regionální a nadregionální význam.

Následující tabulka 1 přehledně shrnuje kritéria pro výběr středisek cestovního ruchu v Česku a na Slovensku.

Tab. 1. Kritéria pro výběr středisek cestovního ruchu

Kritérium	Předmět kritéria
<i>A) hranice regionální významnosti počtem lůžek v HUZ</i>	
základní kritérium	počet lůžek (2013) > 200 lůžek
– počet lůžek (rok 2013)	
1. dílčí kritérium	počet lůžek (2013) > 100 lůžek
– počet lůžek (rok 2013 a 2010)	+ průměr počtu lůžek (2010, 2013) > 200 lůžek,
2. dílčí kritérium	počet přenocování (2012) > 20 tis. (u 13 středisek na
– počet přenocování (2010, resp. 2012)	Slovensku byla hranice snížena na > 15 tis. a současně > 150 lůžek)
<i>B) hranice regionální významnosti kulturně-historických a přírodních památek a atraktivit</i>	
základní kritérium	v katastrálním území obce se vyskytuje památka UNESCO nebo MPR
– UNESCO a MPR	
1. dílčí kritérium	v katastrálním území obce se vyskytuje kulturně-historická památka s roční návštěvností (2012) > 30 tis. platících návštěvníků
– návštěvnost památek (2012), resp. 2013	
2. dílčí kritérium	
– národní kulturní památka, resp. vybraná kulturní památka pro Slovensko	v katastrálním území obce se vyskytuje národní kulturní památka s jasně regionálním významem pro cestovní ruch
3. dílčí kritérium	
– přírodní atraktivita	v katastrálním území obce se vyskytuje <u>významná</u> přírodní atraktivita s jasně regionálním významem pro cestovní ruch

Zdroj: Vystoupil et al. (2013), vlastní úpravy.

ANALÝZA

Celkem 587 vybraných středisek cestovního ruchu v Česku (tab. 2), resp. 177 středisek na Slovensku (tab. 3) představuje soubor různých typů, daných především funkční dominancí hlavních forem a druhů (typů) cestovního ruchu. Funkční typologie (specializace) středisek cestovního ruchu byla stanovena na základě dominující (převažující) funkce daného střediska cestovního ruchu. Každému středisku cestovního ruchu byly přiřazeny maximálně dvě funkce (a to v případech, kdy středisko cestovního ruchu není jednoznačně vyhraněné pouze ve prospěch jedné funkce). Při hodnocení byly podle Vystoupila et al. (2006) uvažovány následující funkce:

- historická města,
- ostatní městská střediska,
- horská střediska letní a zimní rekreace,
- střediska letní rekreace u vody,
- střediska venkovského cestovního ruchu,
- lázeňská střediska,
- významné přírodní atraktivity (příroda)
- ostatní kulturně-historické památky (historie).

Hodnocením (stanovením) funkční dominance vybraných 587 středisek cestovního ruchu regionálního významu v Česku, resp. 177 středisek na Slovensku (klasifikace funkční typů středisek cestovního ruchu) bylo dosaženo objektivní klasifikace významu a postavení jednotlivých středisek, resp. zón s koncentrovaným cestovním ruchem v Česku a na Slovensku. V rámci provedených analýz a testů bylo zvoleno řešení určení buď jasné dominance jednoho typu cestovního ruchu, případně dominance dvou typů cestovního ruchu. Základní funkčně-prostorové rozložení vybraných 587 středisek cestovního ruchu v Česku a 177 středisek na Slovensku podávají následující tabulky a obrázky v územní podrobnosti jednotlivých krajů, resp. obcí.

STŘEDISKA CESTOVNÍHO RUCHU V ČESKU

V roce 2010 evidoval ČSÚ hromadná ubytovací zařízení (zařízení s více jak 9 lůžky) v celkem 1 573 obcích s celkovou kapacitou 450 tisíc lůžek (stálých i sezónních), v roce 2013 byly předběžné informace z terénního šetření organizovaného MMR následující – HUZ byla nalezena v 1 829 obcích s celkovou kapacitou kolem 500 tisíc lůžek. Rozdíly ve zjištěných šetřeních jsou způsobeny jednak rozdílnou metodikou sběru informací, jednak vývojem v posledních třech letech v uvedeném ubytovacím sektoru. Pro účely výběru a následně provedení funkční typologie středisek cestovního ruchu regionálního významu nehrají uvedené rozdíly větší odchylku než 10 %, což je plně akceptovatelné.

Na základě zmíněné metodiky bylo vymezeno celkem 587 středisek cestovního ruchu regionálního významu, což podle interních dat MMR pořízených v roce 2013 znamenalo celkem 32 % z více jak 1 830 zjištěných obcí s minimálně jedním HUZ. Z hlediska ubytovacích kapacit bylo v roce 2013 zjištěno ve vybraných 587 obcích celkem 423 216 lůžek v HUZ, což znamenalo více jak 82 % všech lůžek v HUZ v Česku (tab. 2). Vezmeme-li dále údaje zjištěné v roce 2012 v ČSÚ, pak v těchto 587 střediscích bylo realizováno přibližně 36,8 mil. přenocování, což znamenalo

93,6 % ze všech přenocování v HUZ v roce 2012 (39,3 mil. přenocování). Aplikace uvedených kritérií tak představuje minimální mantinely pro překročení lokálního významu na regionální význam a jsou plně v souladu se stanovenými cíli. Přísnější kritéria by mohla totiž vyřazovat střediska v méně turisticky atraktivních oblastech, resp. krajích.

Z tabulky 2 vyplývají souhrnné informace o dominanci hlavních typů středisek cestovního ruchu v Česku a v jeho jednotlivých krajích. Měříme-li ji například počtem středisek a počtem lůžek v HUZ v nich, pak nejvýznamnější segment nabídky představují města (34 % středisek a 52 % lůžek v HUZ z 587 středisek regionálního a nadregionálního významu), následují horská střediska cestovního ruchu (19 % středisek a 19 % lůžek), střediska letní rekreace u vody (16 % středisek a 12 % lůžek), lázeňská střediska (5 % středisek a 11 % lůžek). Na venkovská střediska a atraktivitu přírody připadá 13 % středisek, ale jen s 5 % lůžkových kapacit v HUZ (tab. 2). Poslední údaje nejsou překvapující, venkovský cestovní ruch nemá koncentrační charakter, nýbrž prostorově rozptýlený bez větších středisek.

Při rozložení hlavních funkčních typů středisek cestovního ruchu v krajích je z pohledu jejich vnitřní struktury několik zjevných rozdílů (tab. 2 a obr. 1). Nadprůměrné zastoupení městských středisek (vyjádřené počtem lůžek v HUZ) nalezneme pochopitelně v Praze (100 %), dále v kraji Jihomoravském (63 %), v kraji Vysočina (60 %) a v Plzeňském kraji (53 %), což je dáno především dominancí krajských měst. Naopak, nejmenší podíly nalezneme v kraji Karlovarském 7 % (většina lůžek je započtena do lázeňské funkce), Libereckém (21 %) a Královéhradeckém (25 %). V případě Karlovarského kraje jde o jasnou dominanci středisek s lázeňskou funkcí (86 % lůžek ve všech 17 střediscích cestovního ruchu, z toho Karlovy Vary, Mariánské lázně a Františkovy lázně patří mezi 12 nejvýznamnějších středisek cestovního ruchu v Česku). V Královéhradeckém a Libereckém kraji jsou zase dominantními horská střediska (54, resp. 52 % podíl v lůžkových kapacitách středisek cestovního ruchu v nich), významem se jim blíží Moravskoslezský kraj (39 % lůžek). Například Špindlerův Mlýn a Pec pod Sněžkou v Královéhradeckém kraji patří mezi 10 nejvýznamnějších středisek cestovního ruchu, Harrachov a Rokytnice v Jizerských horách v Libereckém kraji pak do druhé desítky nejvýznamnějších středisek cestovního ruchu. Zastoupení středisek letní rekreace u vody je nejvýznamnější v kraji Jihočeském (40 % lůžek) a Středočeském (36 % lůžek). V celkem 53 střediscích letní rekreace u vody v obou krajích (56 % ze všech takovýchto středisek v celém Česku) je lokalizováno téměř 27 tisíc lůžek (54 % ze všech takovýchto středisek). Bezesporu nejvýznamnějším střediskem v uvedené oblasti je Lipno nad Vltavou.

Při hodnocení prostorové diferenciaci jednotlivých středisek cestovního ruchu podle funkční typologie (a jejich velikosti) lze pozorovat několik zjevných souvislostí (obr. 2). Rozhodující význam v kategorii města představují především nejvýznamnější krajská historická městská centra. Kromě jasně dominující Prahy lze uvést Brno, České Budějovice, Ostravu, Plzeň, Liberec, Hradec Králové, Pardubice a Olomouc. Ve většině z nich najdeme městskou památkovou rezervaci či jiné významné národní kulturní památky, uvedená města disponují zároveň významnými společenskými předpoklady (divadla, kulturně společenské akce, výstavy a kongresy a pod.). Do druhé významové kategorie z hlediska návštěvnosti, resp. vybavenosti základní turistickou infrastrukturou patří další historická města povětšinou národního významu, jako např. Kutná Hora, Tábor, Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Písek, Cheb, Jihlava, Znojmo, Mikulov. Do třetí významové kategorie

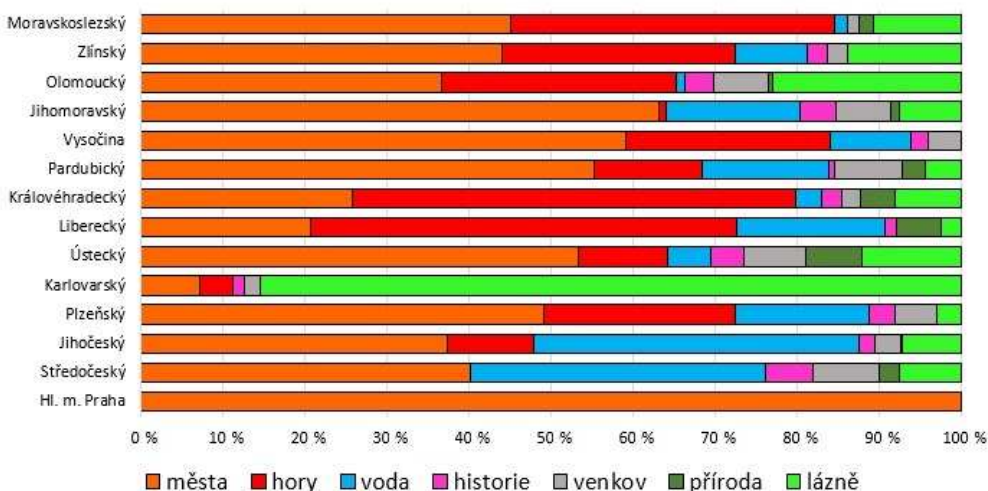
Tab. 2. Hlavní funkční typy středisek cestovního ruchu a jejich lůžková kapacita v krajích ČR (2013)

kraj	celkem		města		hory		voda		historie		venkov		příroda		lázně	
	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.
Hl. m. Praha	1	90,3	1	90,3	0	0,0	0	0,00	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Středočeský	73	24,7	20	9,9	0	0,0	24	8,90	17	1,4	8	2,0	3	0,6	1	1,9
Jihočeský	74	45,3	17	16,9	10	4,8	29	17,90	9	0,9	6	1,4	1	0,1	2	3,3
Plzeňský	43	19,5	15	9,6	8	4,6	9	3,20	7	0,6	3	1,0	0	0,0	1	0,6
Karlovarský	17	27,0	5	1,9	3	1,1	0	0,00	2	0,4	2	0,5	0	0,0	5	23,1
Ústecký	42	17,3	17	9,2	6	1,9	2	0,90	8	0,7	4	1,3	3	1,2	2	2,1
Liberecký	44	35,2	12	7,3	18	18,3	3	6,40	4	0,5	0	0,0	5	1,9	2	0,9
Královéhradecký	58	39,4	19	10,1	16	21,3	4	1,30	7	0,9	4	0,9	5	1,7	3	3,2
Pardubický	31	13,7	17	7,5	2	1,8	2	2,10	3	0,1	4	1,1	2	0,4	1	0,6
Vysočina	32	14,3	16	8,5	6	3,6	4	1,38	3	0,3	3	0,6	0	0,0	0	0,0
Jihomoravský	55	31,3	18	19,8	1	0,3	10	5,10	13	1,4	8	2,1	3	0,3	2	2,4
Olomoucký	32	17,6	8	6,5	8	5,1	1	0,20	3	0,6	5	1,2	2	0,1	5	4,1
Zlínský	37	20,8	15	9,1	12	5,9	4	1,80	3	0,5	2	0,5	0	0,0	1	2,9
Moravskoslezský	48	27,1	18	12,2	23	10,7	2	0,40	0	0,0	1	0,4	1	0,5	3	2,9
Celkem	587	423,3	198	218,8	113	79,2	94	49,40	79	8,3	50	12,8	25	6,6	28	48,2

Zdroj: ČSÚ (2014) a MMR (2014), vlastní analýzy.

Pozn.: klasifikace podle hlavní dominance.

Ize zařadit menší regionální či lokální městská centra s ekonomickou, obchodní a kulturní funkcí.

Obr. 1. Hlavní funkční typy středisek cestovního ruchu a podíl jejich lůžkových kapacit v krajích Česka (2013)

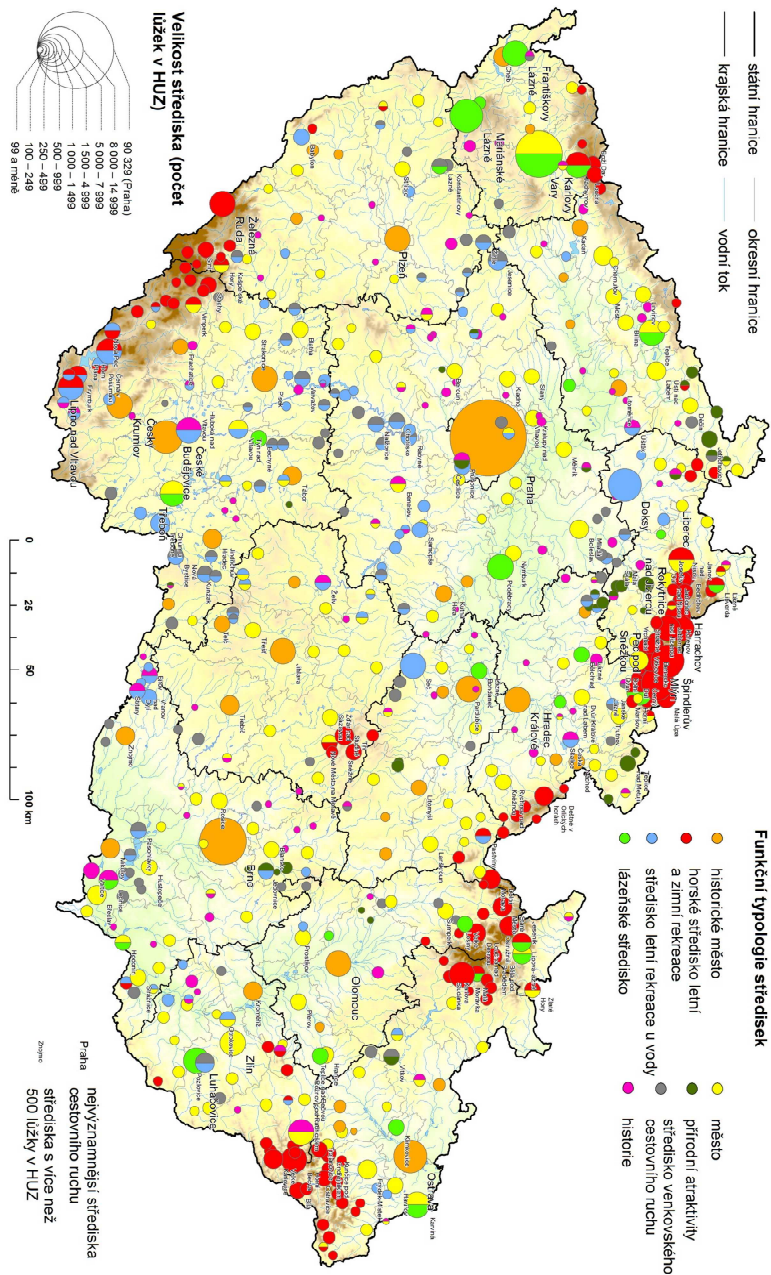
Zdroj: ČSÚ (2014) a MMR (2014), vlastní analýzy.

Pozn.: klasifikace podle hlavní dominance.

Horská střediska jsou přirozeně vázaná na turisticky nejatraktivnější horské oblasti, jakými jsou především Krkonoše, Jizerské hory, Šumava, Krušné hory, Orlické hory, Jeseníky, Beskydy, disponující příznivými předpoklady pro horskou zimní i letní rekreaci a sport (sjezdové a běžkařské lyžování, turistika apod.). Vysoká koncentrace horských středisek do uvedených oblastí je jasně patrná z příloženého obr. 2. Ve svém výzkumu se mu věnovalo mnoho geografů, v celonárodním měřítku zejména Vystoupil et al. (2006).

Třetí nejvýznamnější funkční typ představují v Česku střediska *letní rekreace u vody* (obr. 2). Téměř 100 středisek regionálního a nadregionálního významu je lokalizováno především u významných rekreačních vodních nádrží (Máchovo jezero, Lipenská, Vranovská a Brněnská přehrada), na jihočeských rybnících a při významných rekreačních vodních tocích (zejména na Vltavě, Berounce a Sázavě). Ve svém výzkumu se mu věnovalo mnoho geografů, v celonárodním měřítku zejména Vystoupil et al. (2006).

Dlouholetý ekonomicky velmi významný fenomén představuje v Česku lázeňství, které dalo vznik *lázeňským* střediskům s mnoha doplňkovými službami a moderní turistickou nabídkou. Všechna 28 lázeňských středisek má charakter středisek regionálního a nadregionálního významu (z toho tři mezinárodního významu, 8 národního významu) s významnými počty lůžek i přenocování, nejdelšími délkami pobytů hostů ze všech uvedených funkčních typů středisek cestovního ruchu. V geografické literatuře se jím na úrovni Česka věnovali např. Migala a Szczyrba (2006).

Obr. 2. Funkčně-prostorová typologie středisek cestovního ruchu Česka (2013)

Zdroj: data ČSÚ (2014) a MMIR (2014), vlastní zpracování

Tab. 3. Nejvýznamnější střediska cestovního ruchu v Česku (2013)

Název obce	Okres	Počet lůžek 2013	Počet přenocování 2010	Podíl zahraniční návštěvnosti 2010	Funkční typ střediska
Praha	Praha	90 329	12 121 133	90,3	historické město
Brno	Brno-město	10 897	693 662	54,6	historické město
Karlovy Vary	Karlovy Vary	10 043	1 605 495	84,1	lázně město
Špindlerův Mlýn	Trutnov	7 183	782 115	43,9	hory
Mariánské Lázně	Cheb	6 713	1 213 076	81,3	lázně
Doksy	Česká Lípa	5 928	196 530	15,0	voda
České Budějovice	České Budějovice	5 338	196 073	63,9	historické město
Pec pod Sněžkou	Trutnov	5 316	391 122	24,8	hory
Ostrava	Ostrava-město	5 034	268 103	42,0	historické město
Plzeň	Plzeň-město	4 959	301 070	64,2	historické město
Liberec	Liberec	3 736	252 227	43,0	hist. město hory
Františkovy Lázně	Cheb	3 718	692 152	62,9	lázně
Harrachov	Semily	3 645	366 018	55,9	hory
Lipno nad Vltavou	Český Krumlov	3 132	182 211	63,6	voda hory
Luhačovice	Zlín	2 913	532 474	8,3	lázně
Olomouc	Olomouc	2 758	173 087	53,1	historické město
Rokytnice n. Jizerou	Semily	2 745	171 428	28,2	hory
Železná Ruda	Klatovy	2 573	193 623	18,6	hory
Český Krumlov	Český Krumlov	2 531	195 687	69,6	historické město
Hradec Králové	Hradec Králové	2 525	126 341	39,9	historické město
Zlín	Zlín	2 470	109 011	17,2	město
Třeboň	Jindřichův Hradec	2 468	379 911	4,6	lázně město

Zdroj: ČSÚ (2014) a MMR (2014), Vystoupil et al. (2013).

Vymezení typu tzv. středisek *historie* (převážně neměstského charakteru, s malými ubytovacími kapacitami) je velmi často spjaté s lokalizací významných národních kulturních památek (např. významné hrady, zámky, církevní památky).

Střediska s přívlastkem *příroda* jsou spjata především s výskytem mimořádných přírodních atraktivit (např. jeskyně a pískovcová skalní města).

Velký rekreační potenciál dosud však jen málo rozvinutý představují *venkovská* střediska, která mají celoplošný charakter na území Česka (obr. 2). Jsou často spojena s formami venkovské turistiky – agroturistiky. Většina venkovských středisek z logiky věci nepatří mezi střediska regionálního a nadregionálního významu. Typologií venkovského prostoru a jeho významu pro cestovní ruch na úrovni Česka věnovali např. Perlín (1998) a Petr (2012).

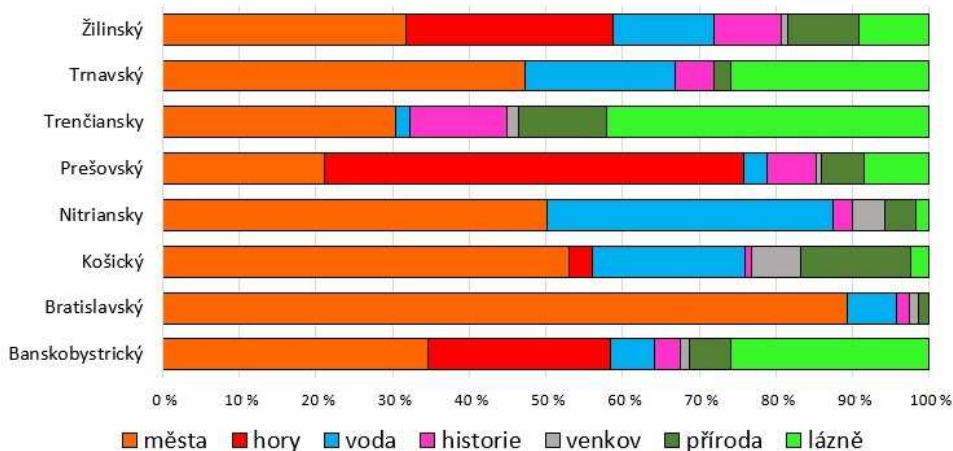
STŘEDISKA CESTOVNÍHO RUCHU NA SLOVENSKU

Na území Slovenska bylo podle ŠÚ v roce 2010 evidováno celkem 184 tisíc lůžek v 3 126 hromadných ubytovacích zařízeních. Ty se nacházely v 690 obcích a dominovala mezi nimi zejména hotelová zařízení. V roce 2013 bylo na území Slovenska podle stejného zdroje evidováno celkem 197 747 lůžek v 3 485 zařízeních, které se nacházely na území 753 obcí (i zde dominovala zařízení hotelového typu). Na základě uvedené metodiky bylo na Slovensku vymezeno celkem 177 středisek cestovního ruchu regionálního významu, což podle interních dat ŠÚ SR pořízených v roce 2014 znamenalo celkem 24 % ze 753 zjištěných obcí s minimálně jedním HUZ. Z hlediska ubytovacích kapacit bylo v roce 2013 zjištěno ve vybraných 177 obcích celkem 130 608 lůžek v HUZ (tab. 4), což znamená více jak 66 % všech lůžek v HUZ na Slovensku. Vezmeme-li dále údaje zjištěné v roce 2013 v rámci ŠÚ SR (ŠÚ SR 2014), tak v těchto 177 střediscích bylo realizováno přibližně 10,5 mil. přenocování, což znamenalo 91,4 % ze všech přenocování ve všech HUZ v roce 2013. Aplikace uvedených kritérií tak představuje minimální mantinely pro překročení lokálního významu na regionální význam a jsou plně v souladu se stanovenými cíli. Přísnější kritéria by mohla totiž vyřazovat střediska v méně turisticky atraktivních oblastech, resp. krajích.

Z tab. 4 vyplývají souhrnné informace o dominanci hlavních typů středisek cestovního ruchu na Slovensku. Měříme-li ji například počtem lůžek v HUZ, pak nejvýznamnější segment nabídky Slovenska představují města (43,8 % z lůžkových kapacit v HUZ v 177 střediscích regionálního a nadregionálního významu), následují horská střediska cestovního ruchu (19,8 %), lázeňská střediska s 11,6 % podílem a střediska letní rekreace u vody 11,5 %. Na střediska přírody (významných přírodních atraktivit) připadá 6,3 % podíl, na střediska historie (mimo uvedená historická města) 5,4 % a na venkovská střediska cestovního ruchu jen 1,6 %. Je důležité připomenout, že jako střediska přírody byla na Slovensku vymezena ta, která nepatří do kategorie horských středisek (kritérium nadmořské výšky). U středisek historie je důležité připomenout, že nezahrnují nejatraktivnější slovenská historická města (ta patří do kategorie historických měst). Současně jsou zde zařazena nejvýznamnější centra sakrálního cestovního ruchu, zejména jako významná poutní místa (na rozdíl od Česka mají ve struktuře cestovního ruchu mnohem větší význam). Nepřekvapí nízký podíl středisek venkovského cestovního ruchu, ani na Slovensku nemá venkovský cestovní ruch koncentrační charakter, nýbrž je prostorově rozptýlený bez větších středisek.

Při analýze vnitřní struktury funkčních typů středisek cestovního ruchu v jednotlivých krajích lze nalézt několik zjevných rozdílů (obr. 3). V Bratislavském kraji jednoznačně dominují lůžkové kapacity v městských střediscích cestovního ruchu (téměř 90 % lůžek je lokalizováno ve městech), což je vzhledem k dominanci Bratislavy pochopitelné. V Košickém kraji (53,1 %), Nitrianském (50,1 %) a Trnavském (47,2 %) se podíl lůžek v městských střediscích pohybuje na úrovni přibližně 50 %.

Podíly dalších hlavních typů cestovního ruchu jsou vzhledem k vnitřní diferenciaci přírodních a kulturně-historických faktorů těchto krajů rozdílné. Například v Košickém (19,8 %) a Nitrianském kraji (37,5 %) tvoří druhou nejpočetnější skupinu střediska rekreace u vody (obr. 3), zejména díky přítomnosti Zemplínské šířavy v Košickém kraji a potenciálu vodních rekreačních ploch a toků v Podunajské nížině v Nitrianském kraji (střediska letní rekreace u vody – např. Nové Zámky, Štúrovo, Podhájska a j.). V Trnavském kraji je to zase přítomnost významného lázeňského střediska Piešťany, čímž je lázeňský sektor v kraji na druhém místě s podílem 25,9 % lůžek. Kraje charakteristické dominancí středisek jiného typu jsou zejména Prešovský kraj (dominance horských středisek – 54,7 % lůžek v HUZ, především přítomností Vysokých Tater či Nízkých Tater), Banskobystrický kraj (rovnoměrné zastoupení třech typů, kterými jsou městská střediska – 34,6 %, lázeňská střediska – 26 % a horská střediska – 23,8 %). Žilinský kraj je charakteristický relativně významným podílem městských (31,8 %) a horských středisek (27 %).

Obr. 3. Hlavní funkční typy středisek cestovního ruchu a podíl jejich lůžkových kapacit v krajích Slovenska (2013)

Zdroj: ŠÚ SR (2014), vlastní analýzy.

Pozn.: klasifikace podle hlavní dominance.

Tab. 4. Hlavní funkční typy středisek cestovního ruchu a jejich lůžková kapacita na Slovensku (2013)

Kraj	Celkem		Města		Hory		Voda		Historie		Venkov		Příroda		Lázně	
	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.	počet	lůžka v tis.
Banskobystrický	26	14,0	7	4,9	5	3,3	2	0,8	3	0,5	1	0,2	4	0,8	6	3,6
Bratislavský	8	21,3	3	19,0	0	0,0	1	1,4	3	0,4	1	0,2	1	0,3	0	0,0
Košický	21	11,0	4	5,8	1	0,3	4	2,2	1	0,1	3	0,7	8	1,6	1	0,3
Nitranský	16	10,0	6	5,0	0	0,0	6	3,7	2	0,2	2	0,4	1	0,4	1	0,2
Prešovský	41	26,6	7	5,6	10	14,6	2	0,8	13	1,7	1	0,2	6	1,5	4	2,3
Trenčiansky	10	7,6	4	2,3	0	0,0	1	0,1	1	1,0	1	0,1	3	0,9	3	3,2
Trnavský	14	11,7	4	5,5	0	0,0	4	2,3	2	0,6	0	0,0	1	0,3	4	3,0
Žilinský	41	28,5	7	9,0	15	7,7	6	3,7	5	2,5	1	0,2	4	2,6	5	2,6
Celkem	177	130,6	39	57,2	30	25,9	24	15,0	29	7,0	7	2,0	26	8,3	22	15,2

Zdroj: ŠÚ SR (2014), vlastní analýzy.

Pozn.: klasifikace podle hlavní dominance.

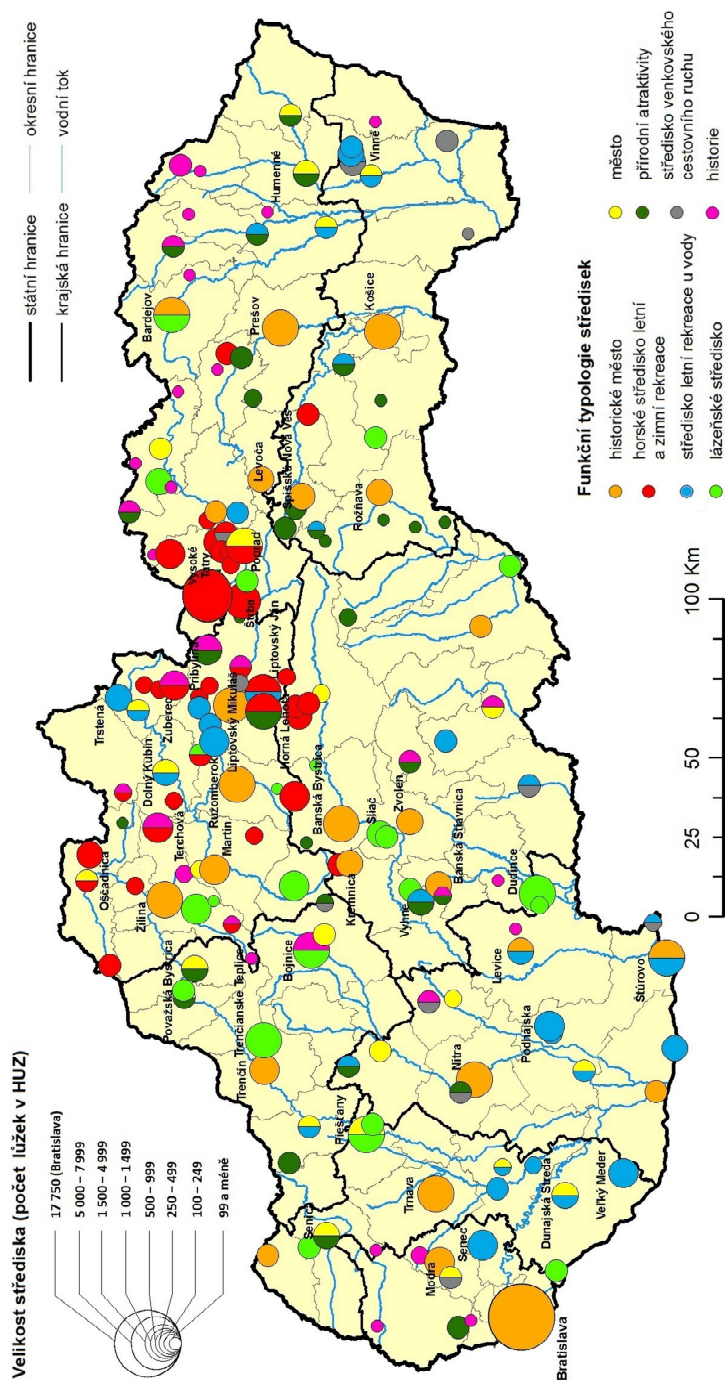
Prostorová diferenciacie na úrovni samotných stredísk vykazuje niekoľik zjavných charakteristík (obr. 4). Z hľadiska počtu lôžok či prenocovaní dominujú na Slovensku tri základné typy stredísk cestovného ruchu, a to mestská, horská a lázeňská strediska (v nich sa nachádzalo 75,3 % všetkých lôžok v HUZ a bolo v nich uskutočnených pres 89 % všetkých prenocovaní v HUZ v roku 2013). Pri sledovaní podielu počtu lôžok a prenocovaní sa potvrdzuje známy fakt, že mestá sú miesta kratších a početnejších návštev než je tomu napríklad u pobytov v lázeňských či horských strediskách. Podiel prenocovaní v nich je i dvojnásobne vyšší. Tento fakt jednoznačne vypovedá o vyššom využití lôžok a teda jednoznačne o väčšom počte prenocovaní a pravdepodobne i o vyššom počte priemerných návštev, ktoré sú práve charakteristické pre takéto typy cestovného ruchu, ako sú turistika, zimné športy a pod., ale predovšetkým pre pobyty v lázních.

V priestorovo – funkčnej diferenciacii jednotlivých turistických stredísk cestovného ruchu lze pozorovať niekoľko zreteľných súvislostí. Mestá sú zhradiť najvýznamnejšie mestské centrá na Slovensku (obr. 4). Medzi nimi je najvýznamnejšie Bratislava, ďalej Košice, Trnava, Nitra, Žilina, Banská Bystrica, Martin či v minulosti významná kultúrne centrá Spiše, Liptova, Tater a pod. Ve veľkej väčšine v nich nalezneme mestskú pamätkovú rezerváciu, inú významnú národnú kultúrnu pamätku či ďalšie spoločenské predpoklady (divadlo a pod.). V geografickom výskume sa jim venovali na príklade Bratislavy a Košíc Bučeková (2013) a Kulla (2007). Medzi mestá bola zaradená i ďalšia mestská centrá, ktorá disponuje viac než 200 lôžkami v HUZ, i keď nie sú významným kultúrnym alebo iným centrom (zhradiť sú obchodnými alebo inými ekonomickými centrá menšieho či väčšieho regiónu). Takové mestá majú často ďalšiu turistickú funkciu (napr. strediska letnej rekreácie u vody). Väčšinou sa jedná o menšie regionálne či lokálne centrá v mene rozvinutých a turisticky atraktívnych oblastiach. I lokalizácia tzv. stredísk histórie je veľmi často spojená s významnou národnou kultúrnou pamätkou. Priestorovo sú tieto strediska lokalizované zhradiť v územiach, kde mala svoje sídla šlechta, prípadne sú v nich často i pamätky UNESCO. Do tohto typu sú zaradené tiež významné pútné miesta rímskokatolíckej, rekokatolíckej a pravoslávnej cirkvi. V rámci geografických výskumov mu zvýšenou pozornosťou venovali zhradiť Krogmann (2007) alebo Krogmann a Šolcová (2013).

Asi najjednoduchšie definovanou kategóriou sú lázeňské strediska. Jejich lokalizácia je predovšetkým viazaná na vydatné pramene s významnými termálnymi, liečivými či inými zdrojmi. Sú pre ne typická relatívne kvalitná ubytovacia zariadenia s veľkou lôžkovou kapacitou. V geografickej literatúre sa jim na úrovni Slovenska venovali Matlovičová et al. (2013).

Horská strediska sú celkom prirodzene lokalizované v turisticky najatraktívnejších horských oblastiach Slovenska (Vysoké Tatry a Nízke Tatry, Veľká a Malá Fatra a pod.), s výbornými predpoklady pre vysokohorskú zimnú turistiku, skialpinizmus aj. V letnej sezóne dominuje vysokohorská turistika, cykloturistika, prípadne horolezectví. Ve svojom výskume sa jim venovali i geografové Chrenka a Ira (2011).

Strediska letnej rekreácie u vody sú lokalizované u vodných nádrží, wellness center, aquaparkov, prípadne kúpalísk na južnom Slovensku. Jejich charakteristice sa venujú Kulla (2011) alebo Lauko et al. (2015). Patrí sem i strediska, ktoré sú atraktívne díky prítomnosti termálnych prameňov, ktoré však nemajú štatut lázeňských miest (napr. Veľký Meder, Podhájska a j.).

Obr. 4. Funkčně-prostorová typologie středisek cestovního ruchu na Slovensku (2013)

Zdroj: data ŠÚ SR (2014), vlastní zpracování.

Tab. 5. Nejvýznamnější střediska cestovního ruchu Slovenska (2013)

Název střediska	Okres	Počet lůžek 2013	Počet přenocování 2013	Podíl zahraniční návštěvnosti 2013	Funkční typy střediska
Bratislava	Bratislava I - V	17 750	1 919 823	68,4	historické město
Vysoké Tatry	Poprad	7 092	756 051	34,1	hory
Košice	Košice I - IV	4 380	285 736	44,3	historické město
Priešťany	Priešťany	4 218	576 803	46,3	lázně
Demänovská Dolina	Liptovský Mikuláš	3 598	421 836	40,2	hory
Nitra	Nitra	2 795	171 019	37,4	historické město
Štrba	Poprad	2 651	315 004	32,8	hory
Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	2 609	184 483	61,5	historické město
Žilina	Žilina	2 522	146 035	36,3	historické město
Tnava	Tnava	2 279	100 040	41,9	historické město
Poprad	Poprad	1 969	162 166	59,7	město
Bojnice	Prievidza	1 940	233 172	27,6	lázně
Trenčianske Teplice	Trenčín	1 885	309 345	25,6	lázně
Bardejov	Bardejov	1 876	263 249	20,5	historické město
Prešov	Prešov	1 875	67 662	38,3	historické město
Liptovský Ján	Liptovský Mikuláš	1 851	180 847	16,7	hory
Banská Bystrica	Banská Bystrica	1 779	78 756	33,3	historické město
Dudince	Krupina	1 697	310 963	16,0	lázně
Štúrovo	Nové Zámky	1 679	97 745	35,0	historické město
Ružomberok	Ružomberok	1 523	68 816	28,8	historické město
Martin	Martin	1 469	53 508	35,2	historické město
Donovaly	Banská Bystrica	1 421	80 638	19,5	hory
Veľký Meder	Dunajská Streda	1 368	70 695	72,3	voda
Senec	Senec	1 351	129 663	43,1	voda
Terchová	Žilina	1 336	60 723	33,6	historie
					hory

Zdroj: ŠÚ SR (2014), vlastní zpracování.

Střediska typu „příroda“ se nacházejí zejména ve Slovenském ráji, případně jde o místa s mimořádně atraktivními maloplošnými přírodními památkami (jen zřídka je nalezneme v horských oblastech).

Jako významná venkovská střediska byla určena především nejvyhledávanější vinařská centra, případně agroturistická centra/salaše (obr. 4) a pod. Charakteristikou obdobných středisek se na úrovni zázemí Bratislavy částečně věnoval např. Spišiak (2003).

Nejvýznamnějšími středisky cestovního ruchu na Slovensku (měřené největšími lůžkovými kapacitami a současně i nejvyššími počty přenocování) jsou především historická města, lázeňská a horská střediska. Celkem očekávaně se nacházejí v místech s největší koncentrací lokalizačních předpokladů (přírodních a kulturně-historických) a současně s nejkvalitnější infrastrukturou pro samotnou realizaci cestovního ruchu (základní a doprovodná infrastruktura cestovního ruchu).

V celkovém hodnocení je jasná dominance Bratislavy a rovněž jednoznačné druhé nejvýznamnější postavení Vysokých Tater (tab. 5). Při pohledu a vzájemné komparaci přenocování a počtu lůžek mohou být za třetí nejatraktivnější středisko cestovního ruchu s vysokým podílem zahraničních návštěvníků označeny Piešťany, následované Štrbou a Demänovskou Dolinou, Košicemi a Nitrou. Z pohledu mezinárodního cestovního ruchu jsou mimořádně atraktivní zejména kulturně-historická města, která jsou současně místy známých a vyhledávaných slovenských lázní (kromě Piešťan také Bardejov, Bojnice, Dudince a Trenčianské Teplice). Mezi nejvýznamnější střediska (měřeno počtem lůžek v HUZ) patří rovněž vybraná střediska letní rekreace u vody (aquaparky s moderními a kvalitně vybavenými hotely a zázemím v Senci a Velkém Mederu), resp. střediska historie (např. již vzpomínané Bojnice s velmi atraktivním zámekem, lázněmi, ZOO zahradou a Terchová, jako místo narození Jánošíka) a dále místa výjimečných národních folklorních slavností.

ZÁVĚR

Rozvoj středisek cestovního ruchu je ovlivňován mnoha faktory nabídky i poptávky tohoto společenského fenoménu. Na straně nabídky jsou to především lokalizační a realizační předpoklady. Zatímco lokalizační faktory se v čase mění jen minimálně, dynamickou proměnu však zaznamenává pod růstem poptávky infrastruktura cestovního ruchu (zejména ubytovací, sportovně-rekreační a kulturně-společenská infrastruktura). Předložené výsledky ověřily reálné možnosti zvoleného přístupu stanovení základních kritérií pro určení středisek cestovního ruchu regionálního a nadregionálního významu, a to kapacit hromadných ubytovacích zařízení a výkonů v nich na jedné straně a nejvýznamnějších přírodních a kulturně-historických atraktivit na straně druhé. Ve vybraných 587 střediscích v Česku bylo lokalizováno 82 % všech lůžkových kapacit a 94 % všech přenocování, ve vybraných 177 střediscích na Slovensku 66 % všech lůžkových kapacit a 91 % všech přenocování. Tento přístup umožnil představit nosnou kostru turistických prostorů a zejména pobytového cestovního ruchu obou zemí.

Určení nosných typů cestovního ruchu v tomto příspěvku je výsledkem víceletých komparací prakticky ze všech turisticky významných evropských zemí a bylo prověřeno i v mnoha regionálních i národních studiích v Česku a na Slovensku. Následné provedení funkčně-prostorové typologie středisek cestovního ruchu umožňuje nejen hlubší poznání (pochopení) významu a prostorové struktury poby-

tového cestovního ruchu regionu, či libovolné země, ale zároveň je i vhodným nástrojem pro meziregionální či mezinárodní porovnání (srovnávací analýzu) základních charakteristik cestovního ruchu v nich. To dokumentují přiložené tabulky a obrázky (kartogramy a grafy) a vysvětlující doprovodné texty.

Vymezení a detailní popis turistických regionů, resp. turistických středisek v nich není dnes již tak významný směr geografického výzkumu, jak tomu bylo ještě v nedávné minulosti. Management a strategické plánování rozvoje cestovního ruchu (destinací cestovního ruchu) však stále vyžaduje použití prostorové matice, která by odrážela jak geografickou realitu, tak cíle, které byly strategiemi stanoveny. Regionalizace cestovního ruchu (regiony, střediska cestovního ruchu) z tradičního pohledu není a nebude nahraditelná také jako nezbytný nástroj při výuce prostorového/geografického pilíře cestovního ruchu.

Príspevok vznikl v rámci řešení projektu MUNI /A/1041/2015 „Sekundární zdroje dat pro hodnocení ekonomického významu cestovního ruchu v regionech“ specifického výzkumu ESF MU v roce 2016, resp. V rámci řešení grantu VEGA 1/0540/16 „Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálnogeografický prístup“.

Príspevok je venovaný pamiatke RNDr. Petera Mariota, CSc. (1939 – 2004).

LITERATURA

- ALBOWITZ, J. (2003). Kennziffern zur Bewertung der Belastung von Tourismusgemeinden und-regionen. In Becker, C., Hopfinger, H., Steinecke, A., eds. *Geographie der Freizeit und des Tourismus: Bilanz und Ausblick 2*. München, Wien (Oldenbourg), pp. 454-463.
- BENTHIEN, B. (1997). *Geographie der Erholung und des Tourismus*. Gotha (Verlag).
- BIEGER, T. (2006). *Tourismuslehre – Ein Grundniss. 2. Auflage*. Bern (Verlag).
- BERRIANE, M. (2007). Einblicke in die französische Tourismusgeographie. In Becker, CH., Hopfinger, H., Steinecke, A., eds. *Geographie der Freizeit und des Tourism. Bilanz und Ausblick. 3*. München (Oldenbourg), pp. 45-54.
- BIRKENHAUER, J. (1976). Über einige geographisch-touristische Merkmale und ihre Typologisierung an Beispielen aus den Alpen. *Erdkunde*, 30, 161-175.
- BOBEK, H., FESL, M. (1968). *Typisierung des Fremdenverkehrs in Österreich. Eine Karte der 4. Lieferung des Österreich-Atlas*. Wien (Österreichische Geographische Gesellschaft).
- BUČEKOVÁ, I. (2013). Bratislava – najvýznamnejšie centrum mestského turizmu na Slovensku. In Buček, J., Korec, P., eds. *Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), pp. 171-193.
- BUNDESAMT FÜR STATISTIK (2015). *Statistischer Atlas der Schweiz. ThemaKart*. Neuchâtel (Bundesamt für Statistik).
- ČSÚ (2014). *Vybrané ukazatele hromadných ubytovacích zařízení cestovního roku v Česku v roce 2013, resp. 2010 – interní materiály*. Praha (Český statistický úřad).
- CIGALE, D., GOSAR, A. (2012). Geography of tourism of Slovenia. In Wyrzykowski, J., Widawski, K., eds. *Geography of tourism of Central and Eastern Europe countries*. Wrocław (University of Wrocław). pp. 407-443.
- DOHNAL, V., KOLÁŘ, O., PŘÍKRYL, F., ŘÍMAN, J. (1981). *Rajonizace cestovního ruchu ČSR – aktualizace 1981*. Praha (Terplan).
- FREYER, W. (2006) *Tourismus. Einführung in die Fremdenverkehrsökonomie. 8.Auflage*. München (Oldenbourg).

- GÚČIK, M. (2004). Regionalizácia – nástroj riadenia cestovného ruchu v území. *Ekonomická revue cestovného ruchu*, 37, 195-203.
- GÚČIK, M. (2010). *Cestovný ruch: úvod do štúdia*. Banská Bystrica (BALI-BB Slovak-Swiss Tourism).
- HAHN, H. (1958). *Die Erholungsgebiete des Bundesrepublik. Erläuterung zu einer Karte der Fremdenverkehrskarte in Deutschen Bundesrepublik*. Bonn (Geographischen Abhandlungen).
- HALL, C. M., PAGE, S. J. (2006). *The geography of tourism and recreation*. 3. ed. London (Routledge).
- CHRENKA, B., IRA, V. (2011). Transformation of tourists landscapes in mountain areas: case studies from Slovakia. *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, 5(2), 13-20.
- JACKOWSKI, A. (1981). Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych. *Rozprawy habilitacyjne*, 53, 137.
- JACKOWSKI, A. (1981). *Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych. Rozprawa habilitacyjna Uniwersytet Jagielloński*. Krakow (Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej).
- JAEGER, E. (1976). Een groepering van de Belgische badplaatsen d.m.v. een componentenanalyse. *Bulletin de la Société belge d'Etudes géographiques*, 45, 27-42.
- JORDAN, P. (1999). Internationale Tourismusattraktionen in Mittel- und Südosteuropa (1:3 mil.). In *Atlas Ost- und Südosteuropa*. Wien (Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut).
- KASAGRANDA, A. (2015a). Výjazdový /zahraničný pasívny/ cestovný ruch občanov Slovenskej republiky. *Studia Turistica*, 6(1), 27-39.
- KASAGRANDA, A. (2015b). Spatial differentiation of tourism performance of Slovakia and its specificities. *Czech Journal of Tourism*, 4(1), 57-74.
- KASAGRANDA, A., ČÁKOCI, R. (2015). Priestorová diferenciácia a návštevnosť Slovenska občanmi Českej republiky. *Jihlava: Zborník z 10. mezinárodní konference – aktuální problémy v cestovním ruchu, Jihlava 25. – 26. 2. 2015, Jihlava (VŠP)*, pp. 202-214.
- KNAFOU, R., ed. (1997). *Atlas du tourisme et des loisirs*. Montpellier/Paris (La Documentation Française).
- KROGMANN, A. (2007). *Religiózný cestovný ruch v Nitrianskom kraji*. Nitra (Univerzita Konštantína Filozofa).
- KROGMANN, A., ŠOLCOVÁ, L. (2013). Religiozita a jej potenciál pre rozvoj cestovného ruchu v Nitrianskom samosprávnom kraji. *Studia Turistica*, 4, 13-18.
- KULINAT, K. (1972). Die Typisierung von Fremdenverkehrsorten. *Göttinger geographischen Abhandlungen*, 60, 521-538.
- KULLA, M. (2007). Charakteristika vybraných foriem cestovného ruchu v meste Košice a v jeho zázemí. *Geographia Cassoviensis*, 1, 101-112.
- KULLA, M. (2011). Vybrané aspekty cestovného ruchu na Zemplínskej Šírave. *Geographia Cassoviensis*, 5, 73-78.
- KUREK, W., ed. (2008). *Turystyka*. Warszawa (PWN).
- LAUKO, V., ŠPANIHEL, M., POLČÁK, N. (2015). *Analýza klimatických pomerov pre letnú rekreáciu v regiónoch cestovného ruchu Slovenska. Zborník z 10. mezinárodní konference – aktuální problémy v cestovním ruchu, Jihlava 25. – 26. 2. 2015, Jihlava (VŠP)*, pp. 237-248.
- LISZEWSKI, S. (2006). Powstanie i rozwój geografii turizmu w Łodzi. *Turyzm*, 16, 153-162.
- MARIOT, P. (1970). Probleme der Typisierung von Fremdenverkehrsorten in der CSSR. *Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeografie*, 6, 37-48.
- MARIOT, P. (1984). Hauptaspekte der Teiltypisierung von Fremdenverkehrsorten auf Grund der Priorität des Kriteriums Fremdenverkehrsintensität. In Hofmeister, B., Steinicke, A., eds. *Geographie des Freizeit- und Fremdenverkehrs*. Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft), pp. 315-324.

- MARIOT, P. (2001). Príspevok k typizácii stredísk cestovného ruchu. *Geografický časopis*, 53, 307-319.
- MATLOVIČOVÁ, K., KOLESÁROVÁ, J., ŽIDOVÁ, A. (2013). Slovenské kúpeľníctvo v kontexte zmien – aktuálny stav, problémy a výzvy. In Dej, M. ed. *Recreational use of geothermal water in Visegrad Group countries*. Kraków (Institute of Urban Development), pp. 161-173.
- MAZÚR E., ed. (1980). *Atlas Slovenskej socialistickej republiky*. Bratislava (SAV a SÚGK).
- MMR (2014). *Vybrané ukazatele hromadných ubytovacích zařízení cestovního roku v Česku v roce 2013, resp. 2010 – interní materiály*. Praha (Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky)
- MIGALA, M., SZCZYRBA, Z. (2006). Spas and spa tourism in the Czech Republic. *Zeszyty Naukowe, seria Turystyka i Rekreacja*, 312, 147-162.
- MIRONENKO, N. S., TVERDOCHLEBOV, I. T. (1981). *Rekreacionnaja geografija*. Moskva (Moskovskogo universiteta).
- OGRIN, D., PLUT, D. (2009). *Aplikativna fizična geografija Slovenije*. Ljubljana (Znanstvena založba Filozofske fakultete).
- PEARCE, D. G. (1995). *Tourism today: a geographical analysis*. Harlow (Longman Scientific and Technical).
- PERLÍN, R. (1998). Typologie českého venkova. *Zemědělská ekonomika*, 44, 349-158.
- PETR, O. (2012). Venkovský cestovní ruch v kontextu rozvoje českého venkova. *Czech Journal of Tourism*, 1, 135-155.
- RIEDEL, U. (1972). Entwicklung, Struktur und räumliche Differenzierung des Fremdenverkehrs der Balearen. *Erdkunde*, 26, 138-152.
- ŠÚ SR (2014). *Vybrané ukazovatele ubytovacích zariadení cestovného roku na Slovensku v roku 2013, resp. 2010 – interné materiály*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- ŠAUER, M., VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., PALATKOVÁ, M., PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J., FIALOVÁ, D., VÁGNER, J., HALÁMEK, P., REPÍK, O., PETR, O. (2015). *Cestovní ruch. Učební text*. Brno (Masarykova univerzita).
- SPIŠIAK, P. (2003). Agricultural production in Bratislava's sub-urban space (Pridunajsko Microregion). *AUC Geographica*, 38(1), 403-414.
- UNIVERSITÄT INNSBRUCK (2006). *Tirol atlas. Geographie Innsbruck. Statistisches Handbuch für Tirol und Südtirol*. Innsbruck (Amt der Tiroler Landesregierung).
- VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., MARYÁŠ, J., SEIDENGLANZ, D., ŠAUER, M., TONEV, P., VITURKA, M. (2006). *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Brno (Masarykova Univerzita).
- VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M. (2007a). *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR*. Brno (Masarykova Univerzita). 98 s.
- VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M. (2007b). *Metody pro tvorbu strategických a programových dokumentů cestovního ruchu*. Brno (Masarykova Univerzita).
- VYSTOUPIL, J., HÝBLOVÁ, I., MARIOT, P. (1992). Cestovní ruch a rekreace: mapový list č. 10. In *Atlas životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR*. Harmanec (VKÚ), Brno (Geografický ústav), Praha (GgÚ ČSAV).
- VYSTOUPIL, J., MARIOT, P. (1987). Cestovní ruch a rekreace. Mapový list V/4. In *Atlas obyvatelstva ČSSR*. Praha (GÚ ČSAV).
- VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., SEIDENGLANZ, D., TONEV, P. (2011). *Geografie cestovního ruchu České republiky*. Plzeň (Aleš Čeněk).
- VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M., REPÍK, O. (2013). *Kvantifikační analýza potenciálu cestovního ruchu ČR*. Brno (Masarykova Univerzita).
- WILUS, R., MUSZYNSKA, A. (2012). Geography of tourism of Croatia. In Wyrzykowski, J., Widawski, K. eds. *Geography of tourism of Central and Eastern Europe countries*. Wrocław (University of Wrocław), pp. 67-102.
- ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M. (2012). *Cestovní ruch: výkladový slovník*. Praha (Linde).

*Jiří Vystoupil, Anton Kasagrand, Martin Šauer***FUNCTIONAL - SPATIAL TYPOLOGY OF TOURIST RESORTS
IN CZECHIA AND SLOVAKIA**

Development of the tourist destinations is influenced by many factors of supply and demand of this social phenomenon. With regard to supply, these are mainly location and realization conditions. While conditions in locations change insignificantly over time, the infrastructure of tourism, especially accommodation, sport and recreational, cultural and social infrastructure face substantial dynamic change under the increased demand. The results of study verify the real possibilities of the selected methodology under which the basic criteria of destinations with regional and national importance were defined. Such criteria are represented by the capacities of collective accommodation establishments and their performance on the one hand and the most important natural, social and historic destinations on the other. Approximately 82% of all the bed capacities and 94% of all the overnight stays were recorded in 587 establishments in Czechia while 66% of all the bed capacities and 91% of all the overnight stays were recorded in 177 establishments in Slovakia. This approach enables us to define and introduce the core tourism establishments, especially in the field of tourist accommodation in both countries.

Defining the core types of tourism in this study is the result of a multi-year comparison virtually all the major European countries in the field of tourism and has been verified by many regional and national studies in both Czechia and Slovakia. Further formation of functional and spatial typology of the tourist destinations enables to study and understand the deeper importance and spatial structure of tourism in the region, province or the selected country at the same time. It is also a suitable tool for inter-regional or international comparisons (comparative analysis) of the basic characteristics of their performance. This is documented by attached pictures (charts, cartograms), tables and accompanying explanatory texts.

Definition and detailed description of tourist destinations and their attractions is not as significant a direction in geographical research as it was in the recent past. Management and strategic planning of the tourism development (tourist destinations), however, still requires utilization of the spatial matrix, which would reflect both the geographical realities and objectives set by the selected strategies. From the traditional point of view, regionalization of tourism (regions and destinations) is not and will not be replaceable as it is also a necessary tool for teaching the spatial / geographical pillar of tourism.